

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. IV. Astutiam prudentiæ imitatricem Reipublicæ noxiam esse.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

fatuitas se ipsa citius inimico vendet, quam vincet.

Sed quoniam de Republica agimus, exempla nos etiam vetera edocere possunt. Barbaris & stupidis peritiores, sapientioresque imperarunt. Bellum Troianum decennio victores, victosque exercuit, obdione una dimidia stipendia fecerunt, qui Tirones primas castrorum praetenturas iecerunt, veterani, manu, dolique adiuti moenia subruerunt. Sparfi deinde per terras Antenor, Diomedes, Aeneas, Arestes, ceteri regna condiderunt, prudentes, & gnari regnandi. Graeci politiores Ioniam, Italiae, Africaeque partem optimam obtinuerunt. Vere Seneca, de Consol. ad Helviam. Quid sibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Graecae vrbes? quid inter Indos Persasque Macedonicus sermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitatumque gentium tractus, ciuitates Achaiae Ponticis impositas littoribus ostendit. Non perpetua hyemis sauitia, non hominum ingenia, ad similitudinem caeli sui horrentia transferentibus domus suas obstituerunt. Atheniensis in Asia turba est: Milesus lxxv. vrbium populum in diuersa effudit: totum Italiae latus, quod infero mari alluitur, maior Graecia fuit. Tuscos Asia sibi vindicat: Tyrii Africam incolant: Hispaniam Poni: Graeci se in Galliam immiserunt, in Graeciam Galli: Pyrenaeus Germanorum transitus non inhiuit: per inuia, per incognita versauit se humana leuitas. Cuncta si examines, prudentium, legibus, disciplinaque vtenitium, licet paucorum in multas, immanes, fortes imperium fuisse, historia, quae est magistra prudentiae, demonstrabit. Germani quidem, Gallique olim sedes mutarunt, sed regna non nisi post occuparunt, cum ad cultum edocti essent. At Graeci culti, & Graecis cultiores Tyrii diuturna longaque imperia fundarunt.

Hoc igitur agendum principi, ut omnes quantum fieri potest, in omnibus praecipue autem prudentia exerceantur. Sic enim & facile reget, bona ratione, bona lege, eos qui rationem ducem sequi didicerunt: Et errantes leniori imperio corrigit. Plus enim proficit correctio apud prudentem, quam centum verbera apud stultum. Stultitia enim omnium malorum mater est, quae semper incipit viuere, leuissimas habet occasiones ad perfidiam, callidioribus velut aureum pecus lucro est.

CAPVT IV.

Astutiam prudentiae imitatricem Reipublicae noxiam esse.

S. 1. **A**STVTIA, versutia, similiaque in vtramque partem accipi solent. Augustinus Epist. 29. Sunt enim, ut scis, quadam vitia virtutibus aperta discretionem contraria, ut imprudentia prudentia. Sunt autem quadam, quia tantum vitia sunt, ideo contraria, quadam tamen specie fallaci similia, ut eidem prudentia, non imprudentia, sed astutia. Nunc enim eam dico astutiam quae visitatus in malitiosis intelligi & vocari solet; non sicut nostra loqui Scriptura consuevit, quae saepe astutiam in bono ponit. Vnde, Estote astuti ut serpentes. Et illud: Ut & innocentibus det astutiam. Quamquam & apud illos, Romanae linguae discretissimus dixerit, neque illi tamen ad cauendum dolus, aut astutia deerant, astutiam ponens in bono: sed apud illos rarissimum, apud nostros frequentissimum est.

Recte omnino Augustinus; nam Cicero l. 3. offic. astutos eos vocat quos Graeci *παύριος* appellant, planeque in vitio ponit, Non aperti, inquit, non simplices, non ingenui, non viri boni, sed versuti, obsecuti, astuti, fallaces, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri. Libro primo quam astutiam intelligat ipse exponit. Exiunt etiam saepe iniuriae calumniae quadam, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatione. Ex quo illud, summum ius summa iniuria, etiam in rep. multa peccatur: ut ille, qui, cum triginta dierum essent cum hoste pacis induciae, noctu populabatur agros, quod dierum essent pacis, non nocturnum inducia. Nec nos

quidem probandus, si verum est, Q. Fabium Labeonem, seu quem alium, nihil enim praeter auditum habeo arbitrum Nolanis, & Neapolitanis de finibus agri a senatu datum, cum ad locum venisset, cum vtriusque separatim locum ne cupide quid agerent, nec appetere, atque ut regredi, quam progredi malent. Id cum vtrique fecissent, aliquantum agri in medio relictum est. Itaque illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminauit: in medio relictum quod erat, populo R. adiudicauit. Decipere hoc quidem, non iudicare est. Quocirca in omni re, fugienda est talis solertia.

S. 2. Malitiosam igitur, veteratoremque astutiam definio: Habitum animi ad fallendos alios, nocendumque. Finis prudentiae semper bonus est, quas autem deligit ad propositum tenendum vias rationesque; rectae etiam sunt oportet, neque enim per scelera ad institutum tendit sapiens. Astutus vero seu versutus cuius in rebus gerendis celeriter animus versatur, ac voluitur, vel eligit finem malum, vel ad finem bonum vias malas, aut simulatas. Si verborum fallacia vitur dolus est malus, si malitia actionum fraus vocatur, quamquam loquendi consuetudo discrimina illa iam dudum sustulit. Astutiam illam fallacem Deus detestatur, Psal. 57. Virum sanguinum, & dolosum abominabitur Dominus, & Psal. 11. 4. Disperdet Dominus vniuersa labia dolosa. Sed non Deo modo, sed hominibus quoque dolosi, supra quam dici potest, exoli sunt. Cic. lib. 2. de officiis. Harum igitur avarum ad fidem faciendam iustitia plus pollet: quippe cum ea sine prudentia satis habeat auctoritatis, prudentia sine iustitia nihil valeat ad faciendam fidem, quo enim quis versutior, & callidior est, hoc iniustior & suspectior, detracta opinione probitatis. Quamobrem intelligentia iustitia coniuncta, quantum volet habebit ad faciendam fidem virum, iustitia sine prudentia multum poterit: sine iustitia nihil valebit prudentia. Quis non est detectus Cleomenem nota fraudis ducem, qui merito vulnere in carcere a captiuis occisus interit? Lyfander magnanimae dux ciuitatis, Spartana magis potestate, quam animo praeditus, omnia fere vulpina sua perfecit. Aristomenes Messenius summo viuis odio fuit, mortui cor inuentum pilis hirtum fuisse dicitur, quod qui credunt, eos cor habere vix credo, narrat lib. 11. cap. 37. Plin. A Spartanis saepe deceptis tandem occisus est.

Causa odii est, quia nemo decipi vult, negari rem sibi aperte malunt, quam fraude, & blandis verbis spem differri, & eludi. Sed maius malum est, quod naturae malitia semel patefacta omnem penitus fidem in posterum abrogat, ut l. 2. docui. Principes autem, magistratusque quibus fides non habetur, quamuis regna, opes, exercitus possident, sine praesidio sunt.

Astute sed malitiose Pericles, cum enim iurasset parfurum se hostibus, si ferrum posuissent, eos qui in sagis fibulas ferreas habebant, occidit. Non alia, imo crudelior fuit astutia Caluiniana Ecclesiae in Floridam proficiscentis, tem eorum historia narrat. Anno 1556. ibat in Brasiliam classis Gallicana, vehibat 13. ministros futuros Brasilienses, erant omnes accensi ut reformatam Ecclesiam transportarent, multas praedas egerunt, in itinere Myoparonem Lusitanum de ditione ceperunt, Lusitano tamen promiserunt. Si celeriter alium Myoparonem inuenisset, adduxissetque, quem eripuissent redditum iri. Lusitanus armata manu dimissus in aliam Liburnicam incidit, quam captam sanctae illi Ecclesiae adducit, quae res valde, inquit historicus, nostris centurionibus placuit, naus enim erat eximia, & plena sale candido: quae, ut decreuerant, in Brasiliam ad Villagagnonem deduxere. At in fide Lusitanis praestanda, de restituendo Myoparone, crudeles adeo extiterunt: ut Hispani & Lusitani, in vnum idem, nauigium coniectis, ne frusto quidem nautici panis relicto, velis vi laceratis, scapha etiam ablata, qua destituta terra tenere non possent: mitiore consilio visi esse viderentur, miseros si depreffissent, quam si ita dimisissent: nam

Turpissimum est eos, qui se aequitatis commiserunt, spoliare.

Astuti malus est finis, aut mediis interdum vtrunque.

Dolus iniustus est, quia nemo vult decipi.

Dolosi in astutia tandem deprehenduntur.

Fraus semel deprehensa fidem tollit.

Perfida crudelitas cum irrisoria fraude.

Lerius.

Crudelis fraus Caluinianorum.

nam nisi aliunde scapha laborantibus opitulata sit, certum est, aut naufragio tandem, aut fame perisse.

§. 3. Romani quidem dolo delectari Deos crediderunt. Valer. lib. 7. cap. 3. Servio Tullio regnante cuiusdam patrifamilias in agro Sabino precipua magnitudinis & eximie forma vacca nata est. Quam oraculorum certissimi auctores in hoc à diis immortalibus editam responderunt, ut quisque eam Auentiniensi Dianae immolasset; eius patria totius terrarum orbis imperium obtineret. Letus eo Dominus, bouem cum summa festinatione Romam actam, in Auentino ante aram Dianae constituit, sacrificio Sabinis regimen humani generis daturus. De qua re Antistes templi certior factus, religionem hosti intulit, ne prius victimam cederet, quam proximi annis aqua ablisset, Eoque alueum Tyberis petente, vaccam ipse immolauit, & vrbem nostram tot ciuitatum, tot gentium dominam, pio sacrificij furto reddidit.

Feda etiam in errore malicia, nec bouem magis, quam fraudem daemoni immolabat. Cum vero astutiam vitupero, eam quæ bonum rectumque finem habet propositum, neque in eo persequendo malis rationibus vituit, non intelligo; nam honestam illam ad stratagemata relego. Dauid in periculo mortis furorem simulat, Salomon in iudicio crudelitatem primo intuitu praefert, Marcus Volusius aedilis proscriptus, mendici habitu triumuiros fefellit, incolumisq; in Bruti castra peruenit. Aliquanto speciosius inquit Valerius Sentij Saturnini Veturionis in eodem genere casus vltima sortis auxilium. Qui cum à triumuiro inter proscriptos nomen suum propositum audisset: continuo pratura insignia inuasit: precedentibusq; in modum lictorum, & apparitorum, publicorumq; seruorum subornatis, vehicula comprehendit, hospitia occupauit, obuios submouit, ac tam audaci usurpatione imperij, in maxima luce densissimas hostilibus oculis tenebras offudit. Idem vt Puteolos venit, perinde ac publicum ministerium agens, summa cum licentia correptis nauibus, in Siciliam, certissimum tunc proscriptorum profugium penetravit.

Ingeniosa ac laudabili versutia Lamplacum patriam liberauit Anaximenes, cum enim summo studio in eius excidium Alexander ferretur, progressumq; extra maenia Anaximenem praecceptorem suum vidisset; quia manifestum erat, futurum, vt preces suas ira regis opponeret, non facturum se, quod periret iurauit. Tunc Anaximenes, Pero, inquit, vt Lamplacum diruas. Hac velocitas agacitatis oppidum vetusta nobilitate inclutum exitio, cui destinatum erat, subtraxit.

Hæc talia saepe in consilijs pacis, ac belli usurpanda veniunt; alia sunt quæ iniuste nocent, vel mendacijs, periurijs, & iniqua simulatione constant, quæ penitus à republica semota cupio. Nō enim aliud quam rectum iter ad finem ducit, in fraudes, & malitiam conuertere rationem à Deo datam flagitium est.

§. 4. Multi tamen fraudes admittunt, imo pro prudentia astutiam substituunt. Inter malos, inquit vinimus; ipsi principes:

Astutam rapido seruant sub pectore vulpem.

Per fraudem regna euertuntur, quid ni ea ratione conserues? Semper officio fungitur, qui hominum consilij vtilitati.

Hæc quidem aperte & scelerate Machiauellus sentit. Alii mitius, nam astutiam, fraudemque triplicem faciunt, leuem, mediam, grauem. Leuem suadent, mediam tolerant, grauem damnant. Ita libr. 4. polit. Iustus Lipsius.

Leuem vocat diffidentiam, & dissimulationem; verum ita eam describit, vt potius cautionem, taciturnitatemque, quam vitium vllum continere videatur. Vetat principes facile credere, quia vult opportuni iniuria; quia minor metu, maiore premio apud eos peccatur, quia in aula rara, imo in tot populis vix vna fides. Hæc inquam virtutis præcepta sunt, non indulgentia vitiolorum. Sapiente enim diffidentia nulla res vtilior. Neque dissimulatio qua mentem tegit vitiosa semper est. Proponitur res senatui, aut principi, quam non nisi temere, & stulte credere potest,

nec tamen necesse habet dicere. Nihil se eorum credere, iudicium suum premit, cur enim in fronte, aut lingua mentem gerat? silentio fida merces est. Nolo tamen dissimulationem longius progredi, vt ambiguas fraudulentasque voces, cum iniuria Dei hominumque iaceat, iam enim grauioris fraudis reus fuerit. Mediam fraudem tolerat Iustus, non suadet. In ea est Conciliatio, Corruptio, per literas, & legationes frustratio; Verum hæc quoque distinguenda sunt; Mendacio, prauaque simulatione, nunquam alienum subditum in amicitiam tuam, aut tuæ Reipublicæ attrahes, Deus enim vetat, Eccles. 1. Ne velis vt mendacio vlllo, nunquam enim prodest frequentatio illius. Et Prou. 17. Non decent stultum verba composita, nec principem labium mentiens. Hæc recte ille, fateatur enim peccata esse, sed parua tamen. Quod si ita est, Non modo suadenda non sunt, sed omnibus modis dissuadenda.

§. 5. Quid igitur non licebit vno mendaciolo ciuitatem seruare? Nonne tot sine causis, aut pro ridiculis, saepe etiam malis causis quotidiana perituria sonant? Tot sane in excidio futura scelera, vna culpa non magna anteuerteret, & auerteret. Leuius malum permittit, quo grauius excludas, fumum tolera ne in flammam incidas.

Verum has humanæ sapientiæ meticulosas voces, sapientiæ increata, sapientiæ creatricis oraculum fulminat. Clamat vas electionis, doctor gentium, non esse facienda mala vt eueniant bona. Rom. 3. 6. Stenim veritas Dei in meo mendacio abundauit, in gloriam eius: quid adhuc, & ego tanquam peccator iudicor, & nō (sicut blasphemamur, & sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala, vt veniant bona? Quorū damnatio iusta est. Nullū igitur mendacium prudentiæ est, nulla prudentia mentitur, omne mendacium stultitiæ est; quia carnalis prudentia, & malitiosa astutia stultitia est apud Deum, apud angelos, in tribunali infallibili, de sententia æterna.

§. 6. Contra omnes pseudopoliticos vnus mihi veniat Augustinus, etiam ipse in politica, indignatione potentium nobiliter versatus, & pro sui, nostrique temporis ratione, in infidelitate multa metuit, neq; enim temporum, sed hominum peccata sunt. Scripsit ille librum de mendacio, & alterum contra mendacium, ex quibus sententiam veram hauriet, quicunq; illum potius, quam mendaciorum doctores legere voluerit. Libro enim, de mendacio, probat ex octo mendaciorum generibus nullum esse licitum etiam si nullius damnum, & multorum commodum consequatur. Deinde nunquam mendacium esse dicendum, etiam ad quodcunq; malum fugiendū cum dictum sit: Os quod mentitur occidit animam. Tercio vanam esse excusationem eorum qui mentiuntur vt quod amplius detestandum est euitetur. Sed, in hoc, inquit, errant homines quod subdunt preciosa viliioribus. Cum enim co-

cesserit admittendum esse aliquod malum, ne aliud grauius admittatur, non ex regula veritatis, sed ex sua quisq; cupiditate atq; consuetudine metitur malum: & id putat grauius quod ipse amplius exhorrescit, non quod amplius reuera fugiendum est. Hoc totum ab amoris peruersitate gignitur vitium. Cum enim due sint vite nostra, vna sempiterna, qua diuinitus promittitur, altera temporalis, in qua nunc sumus: cum quisque istam temporalem amplius diligere coeperit, quam illam sempiternam, propter hanc, quam diligit, putat esse omnia facienda: nec vlla æstimat grauiora peccata, quam quæ huic vite faciunt iniuria, & vel ei, commoditatis aliquid inique & illicite auferunt, aut eam penitus illata morte adimunt: Itaq; fures & raptores, & contumeliosos & tortores atque interfectores magis oderunt, quam lasciuos, ebriosos, luxuriosos, si nulli molesti sunt. Non enim intelligunt, aut omnino curant, quod isti Deo faciant iniuriam: non quidem in illius aliquid incommodum, sed in suam magnam perniciem: cum dona eius in se corrumpunt etiam temporalia, atque ipsis corruptionibus auersantur æterna:

Silentio regere consilia non est vitiosum.

Maius damnum est in mendacij turpitudine, quam fructus esse possit, quacumq; in re.

Flagitio nō est querenda felicitas.

Augustinus contra mendacium scripsit.

Octo mendaciorum genera apud Augustinum.

Pro bono temporali non est dicendum mendacium, quia est contra bonum æternum.

Dixerat

Nemo per
scelera con-
uerendus
est.

Dixerat paulo ante non esse ne pro laude quidem Dei mentendum; postea vero addit non est mentendum sexto genere, neque enim recte etiam testimonij veritas pro cuiusque temporali commodo, ac salute corrumpitur. Ad sempiternam vero salutem nullus ducendus est opitulante mendacio. Et causam addit: non enim malis conuerentium moribus ad bonos mores aliquis conuerendus est.

Fidei viola-
tio plus ma-
li habet,
quam sit
commodi
in menda-
cio.

Quid vero, annon pro Reipublica bono mendacium laudabile est? Respondet Augustinus: Non enim cuiusquam commoditas, aut salus temporalis perficienda fidei preferenda est. Itaque licet recte factis offensus à virtute recedat, non tamen idcirco recte facta deferenda sunt. Altero libro qui contra mendacium scriptus est, agit hoc ut ostendat, non esse, neque pro Ecclesiae pace, neque pro conuersione errantium abutendum mendacio. Priscillianistae haeresin suam non modo negando, & mentiendo, sed etiam peiorando putabant occultendam, visum autem est quibusdam Catholicis Priscillianistas se debere simulare, ut eorum latebras penetrarent. Eorum institutum ait esse contra Pauli sententiam, qui vetat facere mala, ut veniant bona. Quia vero captiones, & venationes omnino similes toto orbe terrarum mendacio incautos irretiunt, horum acta inter se comparemus. Finis Catholicorum honestissimus erat; Periculum obscenae haereseos ab Ecclesia amoliri, & haereticos ut conuerterentur eruere è latibulis, id pie, vere, non mendacio faciendum docet Augustinus, probatque sacris eloquiis, sed & è media rerum natura rationes adducit.

Iniuria Deo
à mendaci-
bus grauior
omni hu-
mano malo
infertur.

§. 7. Primo, Multa mendaciorum genera sunt, nullum est, quod non sit contrarium veritati; omne igitur mendacium in malo est, & grauior est humanis incommodis iniuria Deo illata. Sed quoniam paucos illa tangit iniuria, humana incommoda videamus.

Nunquam
vitio stant,
ubi cape-
runt.

§. 8. Secundo, Dum fallacia rimam aperit humana, stultaque sapientia, ipsa sibi latam portam, patulamque ex paruis iniuriis extruit. Tanta porro caecitas hominum animos occupauit, ut eis parum sit, si dicamus quaedam mendacia peccata non esse, nisi etiam in quibusdam peccatum dicant esse, si mendacium reculemus: eoque peracti sunt defendendo mendacium, ut etiam primo illo genere, quod est omnium sceleratissimum, dicant vitium fuisse Apostolum Paulum. Primum genus mendacii ait, cum mentitur quispiam in doctrina pietatis.

Fallacia
mos fidem
omnibus
abrogat.

§. 9. Tercio, Quod vero est miserabilius, prudentia illa quam vitata, tam noxia, efficit, ut fides tollatur. Quis enim legatus, quis Orator iam credit non dico alteri legato, vel oratori, non dico principi ad quem, vel contra quem mittitur, sed suo etiam principi à quo mittitur; Saepe enim & ipsi legati falluntur. Et quod miserabilius, ait Augustinus, etiam ipsam quasi nostri effecti, quemadmodum nobis credant, reperire non possunt. Sienim suspicentur etiam ipsa catholica dogmata nos mendaciter loqui, ut nescio quid aliud occultemus quod verum putamus: certe talia suspicanti dicturus es: Hoc tunc ideo feci, ut caperem te. Sed quid respondebit dicenti; Vnde igitur scio, utrum etiam nunc id faciat, ne capiaris à me? An vero cuiquam persuaderi potest, hominem non mentiri ne capiat, qui mentitur ut capiat? Videsne quo tendat hoc malum, ut scilicet non solum nos illis, ipsique nobis: sed omnis frater omni fratri non immerito videatur esse suspectus? Atque ita dum per mendacium tenditur, ut doceatur fides, id agi potius, ut nulli habenda sit fides? Si enim & contra Deum loquimur cum mentimur, quid tantum mali poterit in vilo mendacio reperiri, quod tanquam sceleratissimum omni modo deuicare debeamus?

Inspice obscura verba, tectos vultus, lenia poculorum tormenta, tentamenta per intimos amicorum, iuratus affirmabis per hanc doctrinam iam fi-

dem perisse de mundo, aut sane apud paucos delitescere.

§. 10. Quarto, Non sufficit excusatio; non modo pro mea Reipublica emolumento; sed aduersariorum etiam bono mentior, ut fiant amici, ne nobis iniuriam inferendo grauius delinquant. Haec sententia, (inquit S. Augustinus) martyres exhorat, imo vero auferit sancta omnino martyria. Iustus enim sapientiusque facerent secundum istos, si persecutoribus suis non se confiterentur esse Christianos, nec eos sua confessione facerent homicidas: sed potius mentiendo & negando quod erant, & ipsi saluum haberent carnis commodum, cordisque proposicum, & illos conceptum animo scelus implere non sinerent. Non enim proximorum erant in fide Christiana, ut cum eis deberent loqui veritatem in ore suo, quam loquebantur in corde suo, sed ipsius veritatis insuper inimici. Si enim Iehu, quem sibi inter ceteros, ad exemplum mentiendi prudenter videntur intueri, seruum Baal se esse mentitus est, ut seruos eius occideret: quanto iustus secundum ipsorum peruersitatem tempore persecutionis seruos demonum se mentirentur serui Christi, ne serui demonum seruos occiderent Christi; & sacrificarent idolis ne interficerentur homines, si sacrificauit ille Baali, ut interficeret homines? Quid enim eis obesse secundam egregiam doctrinam mendaciloquorum, si diaboli cultum mentirentur in corpore, quando Dei cultus seruabatur in corde? Sed non sic intellexerunt Apostolum martyres veri, martyres sancti. Viderunt quippe tenueruntque quod scriptum est: Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. Et, in ore eorum non est inuentum mendacium: ac sic irreprensibiles abierunt, ubi tentari à mendacibus vltius non cederent, quia mendaces amplius in suis caelestibus catibus vel alienos vel proximos non habebunt.

Pro Repu-
blica non
mentien-
dum.

Tot millia
mori, quam
simulare
maluerunt.

Grauis ratio: Tot millia à grauissimis cruciatibus, se, & morte, alios à flagitiis vno mendaculo liberare potuerunt, & veritatem tamen per tot tormenta tenere maluerunt. Quae igitur ratio te cogit, in reculis temporariis, & quidem non credituris mentiri?

§. 11. Quinto, Si mentendum est ut ad laudandum Deum homines adducamus; non modo vera dicere, sed mentiri quoque docemus, si hoc igitur ad Rempublicam referemus, & mentiendi artem ut honestam profiteamur: Nullam opinor causam dicemus quo minus artibus nostris petamur, idque efficiamus, ut merito nostro nos alii quotquot possunt in fraudem inducant. Si vero propterea legitima sunt, & sine noxa mendacia, quia Reipublicae commodis opportuna, poterunt, & isto modo casta esse adulteria, iusta furta, inculcata homicidia, permixta venena. Historiae nobis humana scelera produunt; fuerunt, qui suae securitati hominum illustrium greges quasi victimas mactarunt, qui matronarum adulteria, non tam libidine, quamuis impurissimi essent, quam studio virorum arcana rimandi, sectati sunt. Qui enim semel in gubernationem vel quasi necessaria, vel quasi vitia peccata admiserit; quia parua culpa ingentibus rerum communium emolumentis bene pensantur; parum abest, quin nullum refugiat scelus, quod conducere rationi status, ut vocant, arbitretur. Parua fraudis delictum usurpant; quid enim si verbum aliter, quam sentias, in salutem publicam proferas peccasti? Nonne & ille dicit. Quid si vtili, salutarique mendacio etiam adiecero iuliu-randum, quid refert Deo teste me mentiri, si eo vidente mentior? Quid tantum peccati est in vna anima, si pro communi bono à corpusculo suo dimittatur? Quid tantum mali in vno amplexu, ut non etiam per voluptates vitam, & ciuitatem seruare liceat? Multos Tiberius occidit, quod mentem suam ab illis perperam sciret. Multa alii fecerunt, quibus hoc ostenderunt, nullum se crimen fugere, quod vtilitatem, delectationemque offerrent, haec enim sententia non modo parua delicta tanquam pene nulla

Hinc illa
pestilens
definitio.
Legatus est
vir pro sua
republica
mentiendi
peritus.

Si parua
delicta lau-
dentur, a-
trocitas fient.

Politicis
malis omne
peccatum
in compa-
ratione bo-
ni publici
parum est.

In Zopyri
mendacio
multa sce-
lera.

Peccata bo-
no fine non
sunt iniusta.

Minus ma-
lum est pec-
catum, cu-
m bonum est
finis, sed o-
mnino pec-
catum est.

Nostro pec-
cato, non
est alienum
impedien-
dum maius
scelus.

nulla exhibet, sed grandia quoque scelera in compa-
ratione salutis publicae, seruandi regni, vincendi ho-
stis, velut veniabilia, & prudenter admissa defendit.
Zopyrius Darii seruus, & improbi exemplar obse-
qui, cum frustra Babylonem obsideri cerneret, lace-
ro flagris corpore, mutilatoque, (quam ipse sibi ini-
uriam intulerat) profugit in hostium urbem, atque
ea se crudelitate a rege suo tractatum querebatur; si
idem faciebant vulnera, neque enim tantam doli effi-
cacia tamque crudellem, quisquam suspicabatur;
illa enim nemo prudens pateretur, etsi sibi, non au-
tem impio regi merces esset regnum. Mentiri ille in
laude habuit, & fidem mendacio per tormenta as-
struxit; sed parum hoc fuerat, neque enim Babylo-
nii ad credendum faciles erant, maiore igitur scelere
multorum vita fraudibus impenditur; pactus enim
cum rege erat, ut si a Babylonis militi praeficeretur,
rex erumpenti eos objiceret milites, eaque turbatio-
ne, & fraude, quos facile concideret, atque ita per-
iurio, mutilatione corporis, secundis parricidiis,
eos à quibus ad summam dignitatem electus erat,
hosti immanissimo sceleratissime prodidit, & notas
turpis obsequii, perfidiaque circumtulit sempiter-
nas. Noto utro exemplo, quod in fidei commenda-
tionem proferri solet, sed omnia hic sunt plena per-
fidiae, in rege, in Zopyro; plurius vero est, fidem ser-
uari, quam Babylonem capi. Concludam hoc ar-
gumentum sententia D. Augustini. Interest quidem
plurimum, qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed
ea quae constat esse peccata nullo bonae causae obtentu, nullo quasi
bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt. Pergit
idem cui magna hac in causa esse debet auctoritas,
Augustinus. Cum vero iam opera ipsa peccata sunt, sicut
furta, stupra, blasphemiae, vel cetera talia: quis est qui dicat
causis bonis esse facienda, ut vel peccata non sint, vel quod est
absurdius, iusta peccata sint? Quis est qui dicat, ut habea-
mus quod demus pauperibus, faciamus furta diuitibus, aut
testimonia falsa vendamus, maxime si non inde innocentes
leduntur, sed nocentes potius damnaturis iudiciis eruntur?
Duo enim bona sunt huius venditione mendacii, ut & pecu-
nia sumatur unde inops alatur, & iudex fallatur, ne homo
puniat. Testamenta, etiam, si possumus, cur non vera sup-
primimus, & falsa supponimus: ut hereditates vel legata non
habeant indigni, qui nihil ex eis operantur boni, sed hi po-
tius à quibus esurientes pasuntur, nudi vestiuntur, peregrini
suscipiuntur, captiui redimuntur, ecclesiae construuntur? Cur
enim non fiant illa mala propter haec bona, si propter haec bona
nec illa sunt mala? Iam vero si aliqua immunda & diuites
fumina videantur amatores & suptratores suos insuper dita-
ture, cur non & has partes atque artes suscipiat vir miseri-
cors, quibus pro tam bona causa utatur, ut habeat unde indi-
gentibus largiatur: nec audiat Apostolum dicentem: Qui su-
rabatur iam non fur erit, magis autem laboret operans mani-
bus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat, cui opus est.

§. 12. Malum ergo non erit bonum, etiam si ea
causa perpetretur, ut sit, unde fiat bonum. Quis ista
dicat, nisi qui res humanas, omnesque conatur mo-
res, legesque subuertere. Minus peccat qui finem
res, legesque subuertere. Minus peccat qui finem
pauperi, qui non auaritia, sed miseratione peccat, ve-
rum miserationem prauam non regit prudentia, sed
error tenet. Nunquamne igitur prudentia mentien-
dum suadebit? Non etiam ut aliena grauiora peccata
vitentur? Audiant magnum & sanctum politices
dictatorem. Si hanc peccatis aperimus viam, ut commit-
tamus minora, ne alij maiora committant, lato limite, imo

nullo limite, sed conuulsis, & remotis omnibus terminis, in-
finito spacio cuncta intrabunt, atque regnabunt. Quando
enim fuerit definitum peccandum esse homini minus, ne alius
peccet amplius, profecto & furis nostris supra cauebuntur
aliena, & incesta stupris: & si qua impietas visa fuerit etiam
peior incestis, incesta quoque facienda dicentur à nobis, si eo

modo agi potuerint, ut illa impietas non committatur ab
aliis: & in singulis quibusque generibus peccatorum, & furta
pro furis, & stupra pro stupris, & incesta pro incestis, &
sacrilegia pro sacrilegiis facienda putabuntur, nostra pro a-
lienis: non solum minora pro maioribus, verumetiam si &
ad ipsa summa & pessima veniatur, pauciora pro pluribus:
si se ita rerum verteret incursum, ut aliter alij non se abstineant
à peccatis, nisi minus aliquanto, sed tamen peccantibus no-
bis: ita ut omnino ubi dixerit inimicus qui habuerit huiusmo-
di potestatem, nisi tu sceleratus fueris, ego sceleratior ero:
aut nisi tu hoc scelus feceris, ego talia plura faciam: scelus
nobis videamur admittere, si velimus ab scelere temperare.
Hoc sapere quid est aliud nisi despicere, vel potius insanire? A
mea quippe iniquitate, non ab aliena, siue in me, siue in aliis
perpetrata, mihi est cauenda damnatio. Anima enim qua
peccauerit, ipsa morietur.

§. 13. Sed adhuc insurgit humana imbecillitas in
sola vitiorum defensione fortis. Ipse fatetur Augu-
stinus, nondum se esse in eorum numero, quos com-
pensatiua peccata non turbant. Ecce graui morbo peri-
clitatur egrotus, cuius iam vires ferre non possunt, si ei mor-
tuus vnicus & charissimus filius nunciatur: si à te querit an
vivat, quem vitam sinisse tu nosti, quid respondebis, quando
quicquid aliud dixeris praeter vnum de tribus, aut mortuus
est, aut viuit, aut nescio, nihil aliud credit ille quam mor-
tuum: quod te intelligit timere dicere, & nolle mentiri. Tan-
tundem valet, etiam si omni modo taceris. Ex illis autem
tribus duo falsa sunt, viuit, & nescio, nec abste dici possunt
nisi mentiendo. Illud autem vnum verum, id est, mortuum

esse, si dixeris, & perturbati hominis mors fuerit subsequuta,
abste occisus clamabitur. Et quis ferat homines exaggeran-
tes, quantum sit mali alubre mendacium deitari, & homi-
cidam diligi veritatem? Moneor his oppositis vehementer, sed
mirum si etiam sapienter. Cum enim proposuero ante qua-
lescunque oculos cordis mei intelligibilem illius pulcritudinem,
de cuius ore nihil falsi procedit, quamuis ubi radians magis
magisque clarescit veritas, ibi palpitans mea reuerberatur in-
firmas, tamen sic amore tanti decoris accendor, ut cuncta
quae inde me reuocant, humana contemnam. Sed multum est
ut iste in tantum persequeretur affectus, ne in tentatione desit esse-
ctus. Nec me mouet contemplantem luminosum benum, in
quo mendacii tenebrae nulla sunt, quod nobis mentiri nolenti-
bus, & hominibus vero audito morientibus, homicida dicitur
veritas. Nunquid enim si stuprum expetatur impudica, & te
non consentiente, seu amore perturbata moriatur, homi-
cida erit & castitas?

Quid si mendacio animam seruare liceat, captus
tenetur infans, possum ne fallere custodes mendacio,
ut ad eum baptizandum sit aditus? Negat Augusti-
nus; nam si mendacio decipi possunt, cur non &
stupro illici? Summa igitur est: Aut ergo cauenda men-
dacia recte agendo, aut confitenda sunt penitendo: non au-
tem cum abundant, in feliciter viuendo, augenda sunt & do-
cendo. Haec Augustinus, ex quo etiam hoc discimus,
longe diuersam esse rationem eorum, qui crebro men-
daciis sine alieno damno vtuntur, & poenitet eos
commisforum, atque eorum qui docendo illa in im-
mensum augent.

Docere haec pleraque verbis tanti doctoris volui,
nam veteratores illi, obscuri, & principibus suis in
fraudibus obsequiosi, si quis Theologorum praeter-
tim religiosus haec moneat, continuo obijciunt. Tu
vero securus esto, quid adolescentuli isti, à schola, vel um-
bra dicant; non eos nos ciuili disciplinae idoneos iu-
dicamus arbitros, requiri virum non ignarum rerum,
quae eueniunt in hac vita, nec Maculonum Italum
tam districte damnandum, sic enim in pessimum sen-
sum rapiunt verba viri boni non cautissime dicta.
Augustinum nec ingenio carere, nec inexpertum re-
rum humanarum, & constantem vitiorum censo-
rem agnoscat.

§. 14. Quid vero est, in quo fauentibus turbis se se
K iactat

Nostro pec-
cato non
consulendum
miseris.

Vehemens
ad mores,
sed non sa-
piens obie-
ctio.

Peius est
mendacia
tem cum abundent,
augenda sunt & do-
cendo, quam
mentiri.

In Deum
inuri sunt,
qui menda-
cium Rempu-
blicam ser-
uare se ia-
stant.

Mendacium
cuius
perit.

Blasphemum
est Rem-
publ. salu-
tem men-
daciis ad-
scribere.

Non Deo,
sed dolis fi-
dunt astuti.
Ideo vrbes
pessum-
dant.

Fraudibus
occurrunt
pari acie
fraudes.

iacet illa prudentia? Astutia mea urbem seruavi, res intricatas explicui, metum Reipublicae dempsi, quanta vnus mendacii utilitas? At Deus id noluisset, etiam utile mendacium vetuit, tu melius Reipublicae consules, quam Deus? Dominus est, qui nunc custodit civitatem, frustra mentitur, qui custodit eam. Ego vero in turrem conscendo, & voce Dei, & voce naturae proclamo. Non seruari peccatis humani generis societatem, sed dissipari. A Deo cuncta dependent, a summa veritate, a summa potentia, a summa bonitate, tu tuas argutias, mendaciolaque ad tantam rerum molem necessariam arbitraris? Nisi tu mentendum doceas, res humanae retro labentur? O pura deitas, o limpidissima veritas! radio verae lucis dispelle miseras nebulas vanitatum. In manu tua sunt omnes fines terrae, & corda regum, illi vero suis fallaciis fraudibusque temperare, atque administrare cuncta se posse confidunt. Magna est imprudentia sine Deo, contra Deum non vnitantum homini, sed Reipublicae felicitatem velle asserere. Tantumne tibi places, vt tuo mendacio felicem principem fore existimes? Quid igitur faciam cum vel mentendum est, vel periclitandum? Facies tu quidem id quod non licet, quodque ego dissuadeo; mentieris. Debes autem periclitari potius, quam mentiri, quia is qui fugere te periculum mendacio vetuit, illo te liberare potest; aut si adieris, in maiora bona vertere. Quod si in mentiendi proposito perstiteris, in alia te mala conjiciet, ex quibus, nec mentiundo, nec vera dicendo emerges. Rem omnipotenti sapientiae, & cogitationum tuarum fluctus committe, certus, ab infinita sapientia ita res humanas ordinatas, etiam improborum voluntates, aularum strophas, vrbium vastae consilia, vt ad communem salutem Dei sufficiat providentissima bonitas, non requiratur aduersa Dei legibus, in te mentiendi astutia.

§. 15. Mihi vero humanitas rem consideranti magna calamitatum pars ex veteratior illa arte nasci videtur. Primo, non simplicitate, oratione, modestia, desipientia fui, spe & fiducia superni adiutorii rem agunt, sed fallaciarum copias in pectus aduocant, & vt solent in comedia gloriari callidiores seruuli, in astutis dolis omne praesidium collocant; itaque plerumque talium consiliorum infelix est euentus; Ineunt consilium, & non ex Deo, ideo dissipantur. Deinde conflictantur illa callida consilia cum paribus aduersariorum fallaciis, quocirca maior vtriusque diffidentia, simulatio, fraudisque oritur, & mutuae fraudis cognitio, habet & Roma suum Hannibalem, dicebat Pœnus; cum eadem arte Fabius Tarentum receperat, qua ipse eripuerat. Tertio, non sunt illi consiliiarii principibus, aut senatores ciuitatibus fideles, qui fallendi artem tot annos exerceuerunt. Seuera, sed iusta Dei vindicta fraudum illi inuentores suo principi aut patriae plerumque dederunt pœnas; Themistocles, Pericles, Theramenes, Lysandros, Cleomenes, Aristomenes, alios omitto, neque enim horum acta, aut exitus Politici legere possunt. Id quod illis facillimum est, recordentur; Nempe iam a viginti annis hominum prudentia tumentium, callidorumque, in aulis, in comitiis, in Republica regnantium, lamentabiles casus, dedecora, inhonestas exauctoraciones, inopiam, familiae clades, & carceres interdum, necemque.

CAPVT V.

Prudentiae diligentiam iungendam esse.

§. 1. OMNIUM principum artibus, omnium vrbium curiis inscriptum optarem, quod Apostoli voce semper in Ecclesia sonat. Rom. 12. 8.

Qui praest in sollicitudine, studio, diligentia. Ignaua esse prudentia non potest. Diligentiam vero & sollicitudinem pro eisdem accipio, vt interpretes vetus scriptura, & S. Thomas, quamuis enim apud exoticos scriptores vitiosam animi anxiamque inquietudinem iactationemque significet, est tamen eius melior apud nostros significatio. Sollicitus ait S. Thom. dicitur quasi solers citus, in quantum scilicet, aliquis ex quadam solertia animi, velox est ad prosequendum ea, quae sunt agenda. Diligentia igitur est animi alacritas, & facultas qua praecipitur eorum quae prudenter constituta sunt, cum recta ratione celeritas. Cuius virtutis inimicae sunt, ἀμέλεια, negligentia; cum posita cura, ac sollicitudine bona consilia non agendo pereunt. Frequens in Republica, sed exitiale malum. Deinde pigritia seu ἀνενεργησις cum agendorum tempora prorogantur, donec in periculum negocia veniant. Tertio, torpor, seu νάρκησις, qui mentem ita dissolvit, vt bene consula, recteque inchoata, interrumpat. O princeps, o consul, o dux.

Εργασίαν φιλόποινον ἴδω, μὴ λόγους μόνον.

Re ipsa laborem non solum verbis ama.

Dictum breue est, sed prudentia cuncta complectitur, vbi, & πρᾶξις, cogita, & age. Nam reuera in vnoquoque bono mater est diligentia. Laudauimus nuper vericulum sapientiae:

Ἄπαντα δόξα τὸ φρονεῖν καὶ δίστασις.

Omnia seruiunt sapientiae.

Verum de efficace, laboriosa, & operatrice sapientia esse intelligendum non dissimilis demonstrat:

Τὴς ἐπιμελείας ἅπαντα δόξα γίγνεται.

Diligentia omnia seruiunt.

§. 2. Equidem curam, sollicitudinem, diligentiam, vigilantiam omnem magistratus honestam, ac pene regiam esse iudico. Quicquid enim prudenter statutum principali auctoritate, celerique vigore exequantur, quia ad multos pertinet, magnum est. Omnis virtus requirit ἀκρίβειαν, & vt ad amissum respondeat effectus arti, sed in imperio etiam in paruis sedulitas summi est momenti, & animi non degeneris certum, & stabile documentum. Infra maiestatem videri solet multis interesse quæstorum rationibus, sumptuum curam ducere. At vero id vel maxime maiestatem conciliat, & firmat; alioqui ex illa negligentia ærarium exhauritur, officialium, & ministrorum rapacitas in immensum augetur: cumque bellum imminet, omnes profugiunt, nam & qui rapuere sua conseruare volunt, & qui non sperant a principe paupere ad diuites sese conferunt. Tum vero pœnas incuriae sentiunt, cum arces, vectigalia, oppida oppignoranda sunt, non amicis, & fidelibus, sed furibus, qui principum pecunia sibi principem emunt. Ea de re libro 8. differam, nunc moneo viuaces principum, senatorumque oculos in minima conijciendos esse. Omnia illa minima, maximorum esse momenta. Summa est, Princeps, Senatus, aut omnia ipse faciat, aut omnium factorum rationes exigat, si neutrum potest, hoc agat, vt omnes omnium rationes quotidie reddendas arbitrentur. Non modo hoc utile est Reipublicae, & peculatus antidotum, sed administrorum saluti conducit, quorum ex millenis non est vnus, quin male parta reuomere, & cum contumelia reddere cogatur: cum nulli desit inimicus, & ex vero accusator: Principes exemplo alienam industriam acunt, fert vallum princeps, aggerem ducit, tormenta librat, gladium polit, equum exercet, rationes exigit, parua cognoscit, non redigitur in ordinem maiestas, sed operibus vulgaribus ex maiestate dignatio accedit. Dei infinita est maiestas, & omnia tamen vilia semper intuetur, muscis & pulicibus artus & membra disponit, & tam hæc parua sine immutatione maiestatis exequitur, quam mundum

Malus princeps est, quia vna duntaxat manu capis Rempublicam.

Plerumque sera pro nullis sunt.

Consilia a cunctosa profum.

Pro Republica etiam fordidus labor gloriosus est.

Neglectum parvorum magna amittuntur.

Princeps indiligens furibus suis est vectigalis.

Cura regia magna est in parvis.